

SUVERENIZEM KOT DEKONSTRUKCIJA SUVERENOSTI**

Povzetek. Suverenost je eden izmed osrednjih politoloških konceptov, ki vpliva na razumevanje cele vrste drugih političnih konceptov. Ni niti statičen niti stabilen koncept, temveč je odvisen od okoliščin, družbeno-političnih idej vsakokratnega zgodovinskega dogodka ter notranje in zunanje diskurzivnih dejavnikov. S pomočjo primerov iz zgodovine političnih idej in dekonstrukcijske metode članek pokaže na zgodovinsko spremenljivost in prilagodljivost koncepta suverenosti ter na njegovo vprašljivo zahtevo po absolutnosti. Posebej se osredotoča na razmerje med suverenostjo in državo ter izpostavi porajajoča se teoretska in realnopolitična vprašanja. Zavrača transhistorično prikazovanje koncepta in namesto tega uvaja konceptualno in pojmovno novost, imenovano suverenizem.

Ključni pojmi: suverenizem, suverenost, zgodovina političnih idej, globalizacija, država, dekonstrukcija, diskurz

1077

Uvod

Suverenost je pogosto rabljen termin sodobnih javnopolitičnih in znanstvenih diskurzov. Uporablja se kot sinonim za neodvisnost ter samostojnost držav in državljanov, tako v političnih zahtevah nacionalistov, v procesih demokratizacije, pa tudi v sodobnih diskurzih, ki se osredotočajo na položaj nacionalnih držav v dobi globalizacije. Z njo narodi argumentirajo svojo politično in zgodovinsko pravico do samoodločbe, ljudstvo pravico do demokratičnega odločanja, države pa z njo branijo svojo ozemeljsko nedotakljivost. Suverenost zato v veliki meri definira moderno državo, tako v notranjem okolju (npr. avtoriteta, demokracija, vladanje itd.) kot v zunanjih razmerjih (npr. samostojnost, državnost, neodvisnost itd.), posledično pa je tudi v centru razprav o njenih postmodernih transformacijah. Ulrich Beck (2000: 86) npr. ugotavlja, "da globalizacija – ne glede na to, kako je razumljena – implicira slabljenje državne suverenosti in državnih struktur".

* Matevž Kokol, diplomirani politolog, doktorski študent Univerze v Ljubljani; dr. Jernej Pikalo, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

Suverenost je torej tudi eden ključnih pojmov in konceptov, ki definirajo globalizacijske procese, kot argument pa jo uporabljajo tudi tisti, ki te procese zanikajo. S suverenostjo se razlagajo teorije mednarodnih odnosov, argumentirajo javne politike in ekonomsko-politične odločitve; usmerjajo nacionalistična čustva, vodijo in opravičujejo vojne itd.

Kompleksnim in večplastnim fenomenom, kot sta npr. nacionalna država ali globalizacija, naj bi suverenost pomagala zakoliti pomen in jim ponudila potrebno ontološko in epistemološko trdnost. Pri tem pa se mnogokrat pozablja, da je tudi sama političen diskurz, tako kot z njo povezana nacionalistična, demokratična, liberalna ali globalizacijska retorika. Je način "konstituiranja znanja, pomenov in načinov mišljenja; zavednega, nezavednega in čustvenega življenja subjektov, ki jim vlada" (Hall, 1997). Je oblika moči, ki kroži v družbenem polju in je lahko "pripeta na strategije dominacije, kot na strategije upora" (Diamond in Quinby, 1988: 185). Zato se lahko uporablja v različnih, tudi antagonističnih pomenih, kot koncept pa lahko sledi ideologiji nacionalističnega izolacionizma ali globalističnega liberalizma. Nenehno je podvržena bojem za monopolizacijo pomena (cf. Gallie, 1956; Bartelson, 1995). Zato moramo, ko govorimo npr. o nacionalni državi ali globalizaciji, vedno upoštevati, da so tudi z njima povezani koncepti svojevrstni politični diskurzi s specifično ideološko komponento, njuna ideološka dimenzija pa prek razmerij interdiskurzivnosti vključuje tudi suverenost, ki je zato nikdar ne moremo obravnavati kot objektivne kategorije. Ta vidik se še posebej manifestira v definicijah, ki so mnogokrat krožne ali sledijo logiki *obscurum per obscurius*.¹

Članek poskuša zato dekonstruirati koncept in diskurz suverenosti ter se odmakniti od prevladujočih statičnih in ahistoričnih pristopov. Poskuša premisliti koncept moderne države v odnosu do suverenosti in preizprašati njeno predpostavljeno vrhovno avtoriteto in zamejen teritorij. Ukvarja se z odprtim in nestabilnim razmerjem med pojmom, konceptom ter realnostjo suverenosti ter protislovnim razmerjem med njeno konceptualno nekonsistentnostjo ter hkratno vsesplošno diskurzivno inflacijo. S pomočjo konstruktivističnega pogleda poskuša razjasniti njene zgodovinske transformacije ter jo povezati s širšimi družbeno-ideološkimi procesi. Suverenost pomika v polje politične moči, interesa in ideologije. Dotakne pa se tudi ekonomsko-političnih bojev na diskurzivni ravni.

Suverenosti

Koncept suverenosti je večpomenski. Hkrati opisuje in označuje lokacijo avtoritete v družbi/državi (npr. notranja suverenost kralja ali ljudstva) in

¹ lat. "skrivnostno s še bolj skrivnostnim".

samostojnost politične skupnosti (zunanja suverenost države). Vzporedno s temi, t.i. klasičnimi pomeni koncepta suverenosti se pojavljajo novi, post-moderni in globalistični pomeni koncepta suverenosti. Tako naj bi npr. v primeru evropeizacije države članice EU ostale "neodvisne suverene države, vendar svojo suverenost združujejo, da pridobijo moč in svetovni vpliv, kakršnih nobena od njih ne bi mogla imeti samostojno (Evropska komisija, 2006: 3). Trdna, obstojna in enotna suverenost, znana npr. iz realističnih teorij mednarodnih odnosov, je preživeta, pojavljajo pa se koncepti "erozije suverenosti" (npr. Waltz, 1979), "tekoče suverenosti" (npr. Frankowski, 2007) in "večnivojskega vladovanja" (npr. Marks, 1993). Medtem ko se eni v duhu klasične suverenosti (npr. Waever, 1995: 417) ironično sprašujejo "Kako je videti država z npr. dvema tretjinama suverenosti?" in merijo suverenost z empiričnimi sredstvi (npr. Vanhanen, 2000; Marshall, 2004; Gasiorowski, 1996 itd.), pa drugi upravičeno trdijo, da je dojemanje suverenosti kot nedeljive kvalitete neprimerno, prav tako ni mogoče najti kateregakoli bližnjega zgodovinskega obdobja, v katerem bi veljal mit o nedeljivi suverenosti. Če tem številnim pomenom dodamo še vsakodnevno javno (zlo)rabo diskurza suverenosti (npr. "suveren nastop športnika" ali "suverenost potrošnika"), ugotovimo, da je suverenost pogosto rabljen večpomenski koncept, ki nima dokončnega in specifičnega pomena. Je zgodovinsko specifičen in relacijski, kar pomeni, da je podvržen pomenskim transformacijam.

Koncept suverenosti je, navkljub svoji navidezni vsebinski koherentnosti, daleč od te. Kakšna je torej sploh razlagalna moč koncepta suverenosti? Ali pripomore h globljemu razumevanju pojmov in konceptov (države, demokracije, globalizacije itd.), ki so z njim povezani, ali nam to zaradi svoje nekonsistentnosti celo otežuje? Kakšne so posledice takšne narave koncepta na politično delovanje? Zakaj ga še vedno uporabljamo?

Konstrukcija suverenosti

Vsakdanja razumevanja koncepta suverenosti, ki prevladujejo v javnih razpravah, se večinoma navezujejo na konstitutivne elemente sodobne, moderne, nacionalne države: oblast, teritorij in narod.² Suverena država namreč razpolaga z najvišjo oblastjo na svojem ozemlju (je suverena), oblast pa izhaja iz suverenosti ljudstva – naroda. Večina javnih diskurzov sledi takšnemu razumevanju suverenosti. Vendar ta mitska "oblast ljudstva na določenem ozemlju" obstaja samo v teoriji idealnega tipa. Z dekonstrukcijo je mogoče pokazati, da je suverenost votel koncept, katerega pomenskost

² Npr. *Konvencija o pravicah in dolžnostih držav iz Montevidea (1933): Država kot subjekt mednarodnega prava mora posedovati naslednje kvalifikacije: stalno prebivalstvo, definirano ozemlje, vlado in sposobnost vstopiti v razmerje z drugimi državami. Dostopno prek <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-40.html>, 3. 10. 2012.*

polnijo vsakokratne zgodovinske okoliščine in pomenskost v odnosih z drugimi koncepti. Ker pa je narod (sodobni nosilec notranje suverenosti) moderen konstrukt, prvi koncepti suverenosti pa so obstajali pred njim, je v začetku potrebna prav dekonstrukcija *oblasti* in *ozemlja*, ki kot relacijska koncepta suverenosti največ pripomoreta k (prvotnim) razumevanjem teorij suverenosti.

Moderna politična skupnost, kot se je pojavila v Evropi, se manifestira kot "enotna skupnost, omejena s teritorialnimi mejami, znotraj katerih obstajajo skupni in enotni interesi ter je upravljana z oblastjo, ki je združena v eni instituciji ter ima vrhovno vlogo pri zagovarjanju interesov skupnosti" (Kantorowicz, 1957). Najprej je bila oblast v rokah kralja, z magno carto (1215) in njej sledečimi ustavnimi teorijami se vključi ljudstvo, zatem narod, diktatorji, hunte itd. Tisti, ki poseduje oblast, mora imeti neko vzajemno in splošno priznano legitimnost, ki je, glede na zgodovinske okoliščine, lahko prihajala od boga, naravnega zakona, dednih zakonov, ustave, mednarodnega prava itn. Čeprav so imeli vladarji včasih določen "mandat", pa pred dobo suverenosti njihova avtoriteta nikdar ni bila vrhovna v smislu edinosti, saj so se centri avtoritete prepletali (npr. v fevdalizmu). Vrhovna avtoriteta je stvarnost moderne, organizirane, birokratizirane, militarizirane in centralizirane politične skupnosti, saj je pred tem cesarji, papež, kralji, aristokrati, vazali ali buržoazija niso posedovali.

Če je prva determinanta suverenosti najvišja oblast, je druga ozemlje, ki omejevalno določa, kdo je in kdo ni član moderne politične skupnosti. Državljeni so definirani na podlagi pravne vezi z ozemeljsko pripadnostjo, moderni suvereni pa so vrhovna oblast znotraj določenega ozemlja. Moderni imaginarij ozemeljskosti in mejá je metateorija vsake moderne politične skupnosti. Z modernostjo se končajo srednjeveške vertikalno prepletajoče se avtoritete (fevdalna, kraljevska, papeška) in se začenja izoblikovati horizontalna suverena enakost držav s strogimi razmejitvami med suverenimi entitetami – s pomočjo državnih meja. Od takrat so prevladujoči politični procesi oblikovani na podlagi imaginarija fizičnih državnih mejá.³ Sam koncept ozemlja je bil v preteklosti precej ohlapen, njegova zamejenost pa funkcionalna in spremenljiva. Prva moderna, torej statična in fiksna ozemeljska meja naj bi bila meja med Francijo in Španijo, določena leta 1659 s Pirenejsko pogodbo, omogočale pa so jo moderna pravna ureditev in napredne tehnične zmožnosti tedanjega časa (Elden, 2011). Nasploh zaznamuje vzpon moderne države premik od mejnikov (*frontiers*), naravnih ovir, k mejam (*borders*), ki ločujejo med sabo posamezne suverenosti (Giddens, 1985:

³ Prehod od prekrivajočih se (pogosto neteritorialnih) političnih lojalnosti srednjega veka do suverenih držav druge polovice 16. stoletja je bil dolg in krvav ter vse prej kot miren. Meje ozemlja niso risarski dosežki kartografov, temveč območja bojev (cf. Walker, 1993; Giddens, 1985).

49-50, 20). Šele moderna država, vzporedno z nacionalizmom, je omogočila pojav ozemeljske identitete, posledično tudi na teritorialnosti temelječe norme suverenosti. Jasno je, da sta, tako kot narod, tudi vrhovna avtoriteta in njena teritorialna zamejenost mlada politična koncepta, "usodna" povezanost naroda (tudi oblasti) z določenim ozemljem pa je precej metafizična in mitska, kar poudarjajo postmoderni pristopi k nacionalizmu in etničnosti. Moderna politična skupnost se je torej teritorializirala, bistvena značilnost njene notranje oblasti pa je postala suverenost. Logično je notranja suverenost predpostavila tudi zunanjo suverenost, saj sta vzajemno pogojeni. Tako je prevladujoča (moderna) definicija suverenosti zaobjela lastnosti moderne politične skupnosti, preostale definicije pa so predvsem njene izpeljanke. Lahko poenostavimo, da suverenost v sodobnem času opisuje sodobno državo – suverenost je tako vrhovna oblast znotraj določenega teritorija.

Obče razumevanje suverenosti, ki se nanaša na videnje držav kot omejenih in zamejenih celot, ki so samostojne in neodvisne, je plod moderne dobe. Pomembno pa je poudariti, da obstajajo takšne države samo v teoriji. Suverenost namreč ne opisuje resničnega (materialnega) stanja, temveč želeno stanje na idejni ravni. Jean Bodin je pod vplivom razprav o najboljši obliki vladavine po masakru šentjernejske noči 1572. leta v Šestih knjigah o republiki (1576/1955) opredelil suverenost kot "zahtevo po" – torej ne suverenost kot obstoječe stanje, temveč kot zahtevo po oblasti na določenem ozemlju. Realnost tistega časa je namreč bila, da kralj ni (vojaško, upravno, fiskalno itd.) obvladoval celotnega ozemlja, za katerega je trdil, da ga obvladuje. Zaradi tega je bila potrebna pravna intervencija v smislu uvedbe koncepta moderne suverenosti, ki mu je dala prerogativ nadzora nad ozemljem. Odtlej je lahko zahteval nadzor, ki ga dejansko nikoli ni imel.

Na razhajanje teoretskega koncepta suverenosti z realnostjo je mogoče pogledati še drugače. Od antične Grčije, od Tukidida, je zgodovina meddržavnih odnosov zgodovina vojaških intervencij. Norma neintervencije kot izraza suverenosti se sicer ohranja, a se jo nenehno poskuša spodnašati. Načinov intervencije je več, prav tako razlogov: od razglašanja navidezne nelegitimnosti revolucionarnih gibanj (Sveta aliansa), zasledovanja nacionalnega interesa (vojaški posegi ZDA v Iraku, Afganistanu, na Kubi itd.), branjenja demokracije, preprečevanja nelegalne trgovine (oboje v invaziji ZDA na Panamo leta 1989) ali varovanja federacije (doktrina Brežnjeva). Krasner (1999b) zato razume vestfalski model vzajemno priznane (zunanje) suverenosti kot sistem "organizirane hinavščine", saj niso države nikdar spoštovale prepovedi vplivanja in interveniranja v notranje zadeve tujih držav.

Ko pravimo, da je v postmodernem svetu suverenost (tudi normativna) tekoča, ne opisujemo nič novega, saj "države niso nikdar bile edini mednarodni akterji" (Waltz, 1979: 91). Tudi sodobno dogajanje, npr. globalna

finančna in gospodarska kriza, odpira stare dileme, povezane s suverenostjo nacionalnih držav. V času, ko so nekatere države na robu bankrota in za pomoč prosijo druge države, nadnacionalne institucije in mednarodne organizacije, postaja očitno, da suverenosti ne smemo dojemati samo kot mednarodne pravne norme, temveč kot dejansko zmožnost držav za samostojno, neodvisno in demokratično odločanje. Suverenost zato ni samo stvar teorije ali politične filozofije, temveč predvsem moči. S tem dejstvom je povezana tudi ugotovitev, da države še zdaleč niso edini akterji, ki posedujejo relevantno moč. Hedley Bull (1977) zato razlikuje med normativno ("de iure") in dejansko ("de facto") suverenostjo. Prva se navezuje na ustavno in mednarodnopravno (formalno in statusno) formulacijo suverenosti, druga pa na dejanska razmerja moči in avtoritete (realne zmožnosti). Potrebno moč posedujejo tudi nedržavni, naddržavni in zasebni gospodarski in politični subjekti (EU, ZN, STO, multinacionalke, banke,⁴ lobiji, združenja itd.), tudi znotraj posameznih držav. Tudi v tem kontekstu notranje suverenosti države niso idealnotipsko suverene, saj je njihova moč (in avtoriteta) omejena in ni vrhovna (npr. EU, ZN, NATO itd.). Suverenost načenjajo privatizacija, fleksibilizacija, deregulacija, korupcija itd. Formalno odtekanje odločevalskih in zakonodajnih pravic ter neformalno oženje nacionalnega javnopolitičnega manevrskega prostora⁵ odpira tudi ključna vprašanja "de facto" suverenosti ljudstva, demokratičnosti, svobode itd. Cassen (2012) v tem oziru opozarja, da bi "EU, če bi kandidirala za članstvo v EU, zavrnila zaradi demokratičnega primanjkljaja".

Ne samo "de facto" suverenost, tudi "de iure" – torej "mednarodna in pravna suverenost" (Krasner, 1999a), ki pomeni priznanje države s strani drugih držav – je relativna. Zasedba ozemlja ni dovolj, da bi že lahko govorili o suverenosti. Države morajo biti priznane kot enakopravne, takšen "certifikat" pa je pogoj za normalno delovanje v mednarodni skupnosti. Na tem mestu je treba omeniti, da je priznanje držav arbitrarno in interesno naravnano, zato imamo države, ki so mednarodno priznane, čeprav ne zadostijo pravnim definicijam suverenosti (npr. Somalija), pa tudi države, ki niso priznane, čeprav so "de facto" suverene (npr. Republika Kitajska oz. Tajvan). Turški del Cipra nadzira svoje ozemlje, pa ni priznana suverena država, medtem ko je Bosna in Hercegovina leta 1992 postala priznana država, ne

⁴ Med mnogimi dokumenti glej npr. interni dokument Chase Bank iz New Yorka "Political Update on Mexico" z dne 13. januarja 1995. V njem Skupina za porajajoče se trge piše, da bo morala mehiška vlada "odstraniti zapatiste, da bi pokazala učinkovit nadzor nad nacionalnim ozemljem in varnostno politiko". Gre za dokumentiran vpliv zelo močne banke na vlado suverene države. Dostopno prek http://www.glovesoff.org/web_archives/counterpunch_chasememo.html, 5. 7. 2015.

⁵ Npr. psevdodemokracičen evropski zakonodajni proces po načelu subsidiarnosti, "regulirana intervencija", pogojevanje mednarodnih finančnih transakcij s sprejetjem zakonodaje, pritiski in zahteve mednarodnih trgov, mednarodna ekonomska vpetost in soodvisnost, splošne omejitve globalnega kapitalizma itd. Vse to je trenutno opazno v primeru zadolženih držav EU, npr. Grčije.

da bi kontrolirala svoje ozemlje. Suvereni vojaški bolničarski red sv. Janeza iz Jeruzalema, Rodosa in Malte (krajše Suvereni malteški red) ima status stalnega opazovalca v Združenih narodih, svoje državljane,⁶ lastno valuto, do nedavnega celo vojaške sile (Sire, 1994), čeprav je ekstrateritorialen (torej je funkcionalno suveren), kar pomeni, da tudi formalno (mednarodno priznано) obstaja suverena skupnost brez svojega (suverenega) teritorija. Tudi tukaj je moč bistvena okoliščina suverenega statusa, ki ga poseduje npr. mikrodržava Vatikan, ne pa italijanska Seborga, litvanski Užupis ali precej večja Transnistrska republika. Zato še kako velja, da "ko pride do oblikovanja in priznanja novih držav, ni mednarodna skupnost niti resnično mednarodna niti skupnost" (Zaum, 2007: 13).

Ugotovitve nas pripeljejo do sklepa, da so "družbeni pomeni suverenosti spremenljivi in zgodovinsko pogojeni ter ustvarjeni in reproducirani s strani državnih akterjev, ki se vzajemno prepoznavajo kot suverene, zato obstajajo samo na podlagi družbenega procesa" (Riguera, 2009: 10). Niti "de facto" niti normativne suverenosti ne smemo razumeti kot objektivne lastnosti držav, saj se suverene države konstituirajo prek "vzajemnega prepoznavanja meja skozi dogovore o suverenosti in institucionalizacijo teh meja skozi reprodukcijo družbenih praks" (Kosłowski, 1999: 567). Suverenost je, tako kot meja, predvsem družbena in politična praksa (cf. Foucault, 2007). Če se ne omejimo samo na teorijo mednarodnih odnosov (in razmerja med državami), bi lahko rekli tudi, da so pomeni suverenosti odvisni od družbeno konstruiranih pomenov širšega družbenega okvirja, od običajnih družbeno-političnih, kulturnih in ideoloških procesov, npr.: modernizacije (oblasti in ozemlja); liberalizma in kapitalizma (ljudstvo); nacionalizma (narod); konstitucionalizma (ustava); dekolonizacije (odcepitev, samoodločba), evropeizacije in globalizacije itd. Bartelson (1995: 239) ugotavlja, da je "suverenost pogojena s celotnim sistemom konceptov, ki konstituirajo politično realnost in naše razumevanje te realnosti, hkrati pa je ta sistem pogojen s konceptom suverenosti". Tudi znanstvene diskurze suverenosti ne smemo dojemati kot objektivnega odziva na neodvisne in stvarne družbene okoliščine. Odsevajo specifične ideološke predpostavke (in interese), saj "obstaja jasna povezava med vrsto jezika, imenovanega znanost, in vrsto, imenovano etika in politika" (Lyotard, 1984: 8).

Koncept suverenosti opisuje državo, a jo dojema zgolj v njeni idealizirani obliki. Ker ne opisuje realnosti, je tudi na teoretski ravni argumentacija vedno manj prepričljiva. "Trda" teorija, ki pravi, da suverenost "je ali pa je ni ter ne more biti deljena" (npr. James, 1999: 462–64), težko pojasni politični ustroj današnje EU, ko so države samostojno predale del svoje suverenosti

⁶ Suvereni malteški red ima po pogodbi z Republiko Italijo tri državljane (kneza oz. velikega mojstra, namestnika velikega mojstra in velikega kanclerja) ter okoli 13.500 članov (Malteški red, 2015).

in se odkrito (tudi pravno-formalno) govori o prehodu suverenosti. Na teoretski ravni je klasični pristop in koncept absolutne suverenosti, predvsem v postmodernem času ontološkega in epistemološkega relativizma, pluralizma, skepticizma, fragmentacije, lokalizma, simultanosti ter dekonstrukcije zgodovine, identitet, ideologij, razvoja in pomenov (itd.), očiten anahronizem. Pojavlja pa se vse več novih teorij in pristopov k suverenosti. Od zagovornikov (relativno) obstojne suverenosti držav do transformacionistov, ki zagovarjajo deljeno suverenost, večnivojsko ali tekočo suverenost, pa do konstruktivistov, ki so dognali, da koncepti, kot npr. državnost, niso trajna in trdna dejstva, predvsem pa ne materialni pojmi. Suverenost ni posledica državnosti, temveč je institucionalno dejstvo, ki obstaja zaradi specifičnega družbenega dogovora. Oblikovana je bila skozi čas prek politične in družbene konstrukcije. Ne obstaja neodvisno od družbe in neodvisno od držav, ki s svojimi dejanji sooblikujejo njen pomen. Na videnje in razumevanje suverenosti prav tako vplivajo pravne norme, znanstveni teoretiki, mediji, uradniki itd. Zato "realnost suverenosti izhaja iz njene uporabe in sprejemanja" (Werner in De Wilde, 2003: 283). Je moderni družbeni konstrukt s prvimi pravnimi temelji iz poznega 17. stoletja ter prevladujočo normativno konsolidacijo v 20. stoletju.⁷ Ker razumevanja suverenosti v kontekstu družbene konstrukcije ne moremo ločiti od vsakokratnega razumevanja države ali družbe, postaja tudi jasno, zakaj se sodobna suverenost po tавтоloški logiki krožnega argumentiranja povezuje s sodobno državo.⁸

Takšen pogled na suverenost sovпада z dosedanjimi ugotovitvami o relativnosti konceptov oblasti in ozemlja, o njeni normativni pogojenosti ter situacijski in arbitrarni aplikativnosti. Pomenila naj bi neodvisnost, ki je zgodovina ne zaznava. Pomenila naj bi vrhovno avtoriteto, ki je zaradi omejene zunanje in notranje suverenosti prav tako fiktivna, še posebej v okoliščinah globalizacije, evropeizacije, neoliberalizacije, neokolonizacije itd. Poleg tega je koncept suverenosti vedno začasen, saj velja država za suvereno le v določenih okoliščinah. Pri tem vpliva na koncept suverenosti mnogo okoliščin, katerih sprememba lahko povzroči tudi transformacijo samega koncepta. Če se okoliščine X radikalno spremenijo (npr. francoska revolucija, evropeizacija ali globalizacija), se mora prilagoditi tudi definicija, da velja: država velja za suvereno v novih okoliščinah Y. Lahko pa se spremeni npr. sama definicija države na način, da ustreza prvotni definiciji. Država je npr. ostala suverena, čeprav se je logika "država to sem jaz" zamenjala z

⁷ Npr. *vestfalski mir iz leta 1648 ter pravica naroda do samoodločbe v UL OZN ali v Deklaraciji o zagotovitvi neodvisnosti kolonialnih dežel in narodov iz leta 1960.*

⁸ Npr.: "Suverenost je vrhovna avtoriteta nad političnim telesom. Politično telo je skupina ljudi, ki je politično organizirana pod eno vladno avtoriteto. Država je politično organizirano telo ljudi, ki po navadi zaseda omejen suveren teritorij. Teritorij pa je geografsko območje, ki pripada neki vladni avtoriteti. (Merriam Webster Dictionary, 2012)

logiko "država, to smo mi". Trenutno pa je mogoče zasledovati spremembo koncepta suverenosti na ravni EU, kjer se govori o "deljeni suverenosti". V okviru takšnega diskurza tako še vedno velja, da so države suverene, vendar v skladu z novo definicijo, ki npr. ne vključuje monetarne suverenosti. Ne tako daleč nazaj je bil lasten denar eden izmed prvih pogojev državnosti, pravica do ustvarjanja denarja pa ključna "značilnost nacionalne suverenosti" in "ključna finančna lastnost suverene države" (Hirsch, 1969: 22). Lahko bi tudi trdili, da je denarna suverenost obstajala pred državno in jo je celo pomagala vzpostaviti.⁹ In vendar so se ti kriteriji spremenili, lastne valute niso več "sanctum sanctorum", države pa ostajajo suverene.

Ko se okoliščine spreminjajo, se spreminjajo tudi koncepti. Ker pa je suverenost povezana s temelji moderne politične misli, jo zaradi tega težko analiziramo. Ker je "vključena v proces naturalizacije politične realnosti, je zahteven objekt politične vednosti" (Bartelson, 1995: 239). Pri analizi takšnih fenomenov, kot je suverenost, se je zato treba ozreti globlje v preteklost in pogledati okoliščine samega nastanka teoretskega koncepta suverenosti in okoliščine njegovega razvoja. Potrebno je osvetliti temelje konstrukcije pojma suverenosti, prek tega pa tudi razloge ter namen njegove uporabe. Zgodovina nas lahko namreč, npr. prek evidentiranja ključnega interesa, pripelje do globljega razumevanja bistva suverenosti, ki se skriva v odgovoru na vprašanje: zakaj je suverenost, kljub svoji vsesplošni relativnosti, konceptualni šibkosti, razlagalni nemoči ter diskurzivni upogljivosti, (še) vedno aktualna, aplikativna in rabljena?

Vznik suverenosti

Začetnik sistematičnih razprav o suverenosti je francoski filozof Jean Bodin,¹⁰ ki je koncept vzpostavil v času, ko je bila Francija sredi državljanske vojne med katoliki in kalvinisti. Težave v družbi so po njegovem mnenju izvirale iz pomanjkanja reda, le tega pa ni bilo mogoče vzpostaviti z zastarelimi srednjeveškimi koncepti deljene družbe, zato je bila potrebna integracija vladajočih in vladanih v enotno politično telo, ki bi bilo vir vseh zakonov (Bodin in Tooley, 1955). To je našel v konceptu suverenosti, prek katerega naj bi se okrepila razdeljena družba. Bodin je koncept suverenosti zasnoval v času po šentjernejski noči 1572. leta, osupel nad krutostjo

⁹ Anglija je postala denarno suverena (srebrni sterling) v 13. in 14. stoletju, v času kraljevanja Edvarda III. Duhovne suverenosti (samostojnosti in skupne identitete) pa ni dosegla vsaj do leta 1532, ko se je dokončno ločila od Rima (Del Mar, 1885). Pri tem je državna valuta pomagala h krepitvi občutka povezanosti. Tudi konceptualno gledano se politična suverenost umešča v obdobje renesanse (velika prelomnica so dela Bodina), denarna suverenost pa je mnogo starejša, saj sega v čas Rimljanov, celo Sumercev, Babiloncev, Indijcev in Egipčanov. Antična literatura je eksplicitna in znatna (Mundell, 1997: 6).

¹⁰ Koncept "souveraineté" je Jean Bodin predstavil v svojem delu *De la république* iz leta 1576.

verskih obračunavanj, neredov in vojne, ki jo je hotel preseči in vzpostaviti red ter centralizirati vire moči v državi. Zato je "koncept suverenosti v osnovi okrepi moč kralja" (Zick, 2005: 12). Želel je centralizirati avtoriteto¹¹ in ločiti državo od cerkve. Čeprav se sodobna suverenost v javnem diskurzu neločljivo povezuje z demokracijo, saj je ljudstvo suvereno, je jasno, da bila takratna suverenost antidemokratska¹² konstrukt, ki naj bi legitimiral politično centralizacijo. Že takrat se je kazalo, da je suverenost v bistvu avtokratski diskurz, saj legitimira avtoriteto, takrat kraljevo.

Koncept suverenosti je v svojem delu *Leviathan* (1651) kasneje prevzel angleški filozof Thomas Hobbes. V suverenosti je našel eno izmed rešitev za angleško družbeno-politično stanje takratnega časa, ki je bilo v marsičem podobno Bodinovemu. Med letoma 1642 in 1651 namreč na Angleškem potekajo tri državljanske vojne med parlamentaristi (zagovorniki parlamenta) in rojalisti (zagovorniki kralja), ki so kulminacija napetosti med parlamentom in kraljem iz celotne prve polovice 17. stoletja. Hobbes Leavithana piše v Franciji, kamor se umakne pred vojnami. V času njegovega pisanja mu ni znan izid državljskih vojn, vodi pa ga predvsem želja, da bi na novo utemeljil kraljevo politično oblast. Išče ureditev, ki bi zagotavljala varnost in stabilnost, to pa je mogoče najti le v suvereni oblasti kralja, ki pa ga "sestavlja" ljudstvo.¹³ Oblast mora biti po njegovem mnenju absolutna in nedeljiva, zato jo lahko razumemo tudi kot pokazateljico totalitarnosti režimov, "ideal, kateremu se je potrebno izogniti, ne zasledovati" (Zick, 2005: 166). Suverenost je torej v začetku branila predvsem interes monarha, v primeru Hobbesa celo v času splošnih liberalnih gibanj parlamentarizma in demokratizacije. Koncept suverenosti se je pojavil v času šibkih centralnih državnih struktur z namenom, da jih okrepi. Wallerstein pri tem ugotavlja, da je bila "doktrina absolutne suverenosti vladarja teoretična zahteva šibkih vladarjev po utopičnem redu, ki so ga želeli vzpostaviti. Njihova samovolja je bila ogledalo njihove relativne impotentnosti" (Wallerstein, 1999: 23).

Kasneje, po Bodinu in Hobbesu, se je začel koncept suverenosti transformirati in prevzemati različne oblike. Jean-Jacques Rousseau je videl suverenost v ljudeh, v ljudstvu, ki naj bi vladalo prek pravnega reda. Rousseaujeva *Družbena pogodba* (1762) deli oblast na dva dela; prvi del je suveren, v tem primeru ljudstvo predstavlja občo voljo ter je zakonodajni del oblasti, drugi del je vlada. Takšen koncept suverenosti je v okoliščinah nacionalizacije podpiral interes širših družbenih množic. Naposled je suverenost prešla v roke ljudstva s francosko revolucijo leta 1789, koncept ljudske suverenosti

¹¹ Bodin se je tudi politično udeleževal in bil lojalen kralju (Franklin, 2009).

¹² Tudi osebno se Bodin očrni s svojim delom "La Demonomanie des sorciers" (1580), v katerem zagovarja sežiganje čarovnic.

¹³ Najlepše je to Hobbesovo stališče prikazano na izvirni naslovnici *Leviathana*, kjer telo kralja sestavljajo posamezniki iz ljudstva.

pa je po novem branil interes ljudstva, predvsem pa "buržoazije". Takšna verzija ljudske suverenosti, z dodano narodno komponento, prevladuje še danes. Bodin in Hobbes sta razumela suverenost kot vrhovno avtoriteto in takšna dikcija je še danes v uporabi, vendar se je koncept kasneje razvijal in prevzel logiko ustavne suverenosti, deljene oblasti, ljudske suverenosti, vladavine prava, teritorialne suverenosti itd.

Koncept suverenosti je zato politična in pravna inovacija določenega zgodovinskega obdobja. Ne obstaja brezčasen in večni princip oziroma koncept suverenosti, zato ga moramo, vključno z njegovimi vzorci vključenosti in izključenosti, razumeti kot zgodovinski produkt, ki se je izoblikoval skozi številne družbene procese in izkušnje. Moderni državni sistem se je vzpostavil, ko so razvite politične skupnosti aktivno izrazile svoje zahteve, kar je razvidno npr. iz francoske revolucije ali dekolonizacijskih procesov. Družba si je želela priznanja svoje (prav tako konstruirane) pravice do kolektivne politične eksistence (npr. nacionalne države). V tem kontekstu je bila suverena pravica do samoodločbe pravna manifestacija družbeno-političnega stanja. Kot to velja za druge politične koncepte, se je tudi sprememba koncepta suverenosti vedno pojavila ob velikih družbenih spremembah, predvsem ob krizah. Koncept se je pojavil v času državljanskih nesoglasij in vojn – v tem smislu lahko koncept ljudske suverenosti razumemo kot odziv na tedanje družbene spremembe ekonomsko politične moči aristokracije. Rečeno natančneje: konceptualiziranje suverenosti se vedno okrepi v času različnih in konkurirajočih si zahtev po moči in avtoriteti, npr. v času državljanskih vojn (Werner in De Wilde, 2003: 286). Ko so se države premaknile iz absolutizma v predstaviško vladanje, so novi "demokratsko izvoljeni predstavniki prevzeli pojem, ki je prvotno pomenil centralizacijo politične moči v rokah vrhovnega vladarja, ter ga smiselno priredili ter ga uporabili za legitimacijo svoje (delegirane) politične moči" (Fowler in Bunck, 1995: 191). Suverenost zato nosi močan mobilizacijski moment in je učinkovit diskurzivni mehanizem. Tudi skozi konstitucionalizem se je suverenost v času revolucionarnih gibanj v Ameriki relativizirala in transformirala,¹⁴ pojavili so se dvomi o konceptu enotne, koncentrirane in centralizirane vladne (britanske) suverenosti (Bailyn, 1967: 201–29). Koncept suverenosti je začel dobivati antikolonialne konotacije in če je pred tem služil centralizaciji držav, je v primeru večanja avtonomije kolonij pomenil ravno nasprotno (kar pa je spet bil odraz interesa vladajočih struktur in njihove politične moči). Poleg ljudskega je pridobil še nacionalni moment. Če se je koncept suverenosti do tedaj prikazoval predvsem kot notranja lastnost držav in se uporabljal za opravičevanje superiornosti in absolutnosti avtoritete, se poslej obrne navzven ter se uporablja za opravičevanje enakosti suverenov v mednarodni

¹⁴ Npr. Locke in Montesquieu, v času revolucionarnih gibanj med letoma 1763 in 1775.

skupnosti (Wight, 1991: 2–3). Zgodi se je premik v razumevanju suverenosti, ki je bil natančna refleksija širših družbenih zahtev in interesov.

Nezanemarljiv del zunanjih okoliščin in interesov so tudi ekonomske spremembe, ki so spremljale in še spremljajo politične transformacije suverenosti. Kot že rečeno, imajo v razmerjih moči, pa tudi pomenskih bojih za suverenost, močno vlogo tudi nedržavni akterji, danes predvsem transnacionalna podjetja. Ker pomeni moč zmožnost vplivanja na delovanje drugih (Dahl, 1961), imajo ti akterji – s tem ko vplivajo na zmožnost samostojnega in neodvisnega, torej suverena odločanja držav – vedno več neposredne moči. Proces lahko celo povežemo z zgodovinskim razvojem kapitalizma, npr. z vzajemno odvisnostjo držav in korporacij v času merkantilizma. Država je postala vedno bolj odvisna od stanja notranjega gospodarstva, pa tudi globalnih imperialističnih odnosov, posledično tudi manj suverena. Korporacije kot njeni simbionti pa so bile “izvzete iz državnega monopola nad ozemljem in silo” (Barkan, 2013: 20). Močno gospodarstvo je po drugi strani krepilo državno (zunanjo) suverenost in šibilo suverenost konkurenčnih držav.

Tudi sodobne politične transformacije so neposredno povezane s post-moderno kapitalistično in globalistično ureditvijo. Opažamo lahko “de facto” odtekanje suverenosti, saj je npr. med sto največjimi gospodarstvi 37 korporacij (TNI, 2014). Le-te imajo prek finančne tudi politično moč. Opažno je celo “de iure” odtekanje suverenosti, saj so se z namenom varovanja korporacij razvili določeni transnacionalni mehanizmi, npr. arbitražni postopek pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov (ICSID) ali mehanizem za reševanje sporov med vlagateljem in državo (v okviru dogovora TTIP)¹⁵. V tem primeru gre celo za pravno enačenje korporacije in države. Še najbolj kritično pa je posredno, prikrito, strukturno, sistemsko, diskurzivno in ideološko (npr. Foucault, 1980) omejevanje moči ter posledično suverenosti držav. Širi se neoliberalna ekonomsko-politična ideologija, ki nastopa kot dominantna in omejujoča sila, ki s svojimi procesi (privatizacije, liberalizacije, individualizacije itd.) povzroča “depolitizacijo družbe” (Harvey, 2005). Država se je ujela v sistem in diskurz “državne konkurenčnosti”, zaradi katere je njen javno politični spekter odločanja omejen. Zaradi potrebe po sledenju mednarodnim ekonomskim normam in pravilom je njihova suverenost omejena, hkrati postajajo celo podobne korporacijam. “Pri postavljanju političnih usmeritev je namreč avtoriteta (neoliberalne) države omejena z avtoriteto ekonomije (in ekonomistov)” (Davies, 2014: 7).

Države ne smemo torej videti kot realnega ontološkega dejstva, temveč moramo upoštevati tudi politične in ideološke dejavnike, povezane z

¹⁵ *Transatlantic Trade and Investment Partnership (Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo med Evropsko unijo in Združenimi državami Amerike).*

njenim nastankom. Suverenost tako ne označuje "temeljne enote teorije mednarodnih odnosov", temveč predvsem prostor političnega boja. "To je boj ustvarjanja in utrditve pomena suverenosti na način, da se konstituira določena politična skupnost" (Weber, 1995: 22). Suverenost bi morala zato biti obravnavana tudi kot "konstitutivni princip", iz nje izhajajoči režimi pa bi morali biti analizirani tudi prek vrednot, ki jih promovirajo.

Statični koncepti suverenosti ne dopuščajo kakršnekoli spremembe legitimacije suverenosti, čeprav je jasno, da je, kot ostali družbeni konstrukti, podvržena spremenljivim interpretacijam. Na to pozabljajo tudi nekateri paradigmatični znanstveni pristopi, npr. realizem, pluralizem ali strukturalizem, ki so ideološko in ontološko zavezani pogledom, ki so pogosto teoretsko in epistemološki omejeni. Posledično so enostavne strukture, katere opisujejo (npr. suverenost), posledica njihove enostavne teoretične zasnove, ki izhajajo ravno iz epistemološke omejenosti (George, 1994). Čeprav je videti kot naravna, nespremenljiva in neizogibna, moramo suverenost razumeti v kontekstu kompleksnih praks modernih držav, ki so same daleč od tega, da bi bile naravne ali neizogibne. Konstruktivizem v tem kontekstu ponuja možnost, da razumemo in demistificiramo te družbene konstrukte, pa tudi "rituale, prek katerih se države konstantno ustvarjajo in poustvarjajo" (Walker, 1991).

Suverenost kot ideologija

Politični koncepti niso samo deskriptivni, ampak vedno tudi preskriptivni. S spreminjanjem koncepta se spreminja tudi družbena realnost, ki jo koncept na novo definira. In obratno, ko se spremenijo družbeno-politične razmere, se spremenita tudi teorija in splošno dojetje koncepta suverenosti (npr. dekolonizacija, nacionalizacija). Podobna pomenska transformacija koncepta se npr. sedaj dogaja v primeru EU, vendar tokrat očitno v obratni smeri ponovne centralizacije, suverenost pa je v tem primeru razumljena tudi kot priročen instrument, s katerim se lahko usmerjajo spremembe. Zato se moramo, ko govorimo o suverenosti, posvetiti tudi političnim prizadevanjem za konsolidacijo njenega pomena, na kar nas opozarja tudi preteklost.

Suveren, pa naj bo to država, vladar ali narod, je zaradi družbene konstruiranosti izredno diskurzivno in realnopolitično ranljiv, zato velik del zgodovine zaznamujejo prizadevanja po zanikanju ali preseganju te ranljivosti (Werner in De Wilde, 2001: 30). Del teh prizadevanj je tudi koncept suverenosti, s katerim je nosilec suverenosti želel vzpostaviti stanje oziroma ureditev v prihodnosti. Suverenost je politični diskurz, torej strukturirana celota tekstov, vključena v prakso govora in pisanja, ki skozi produkcijo, razširjanje in uporabo vzpostavlja določene objekte (Grant et al., 2004). Brez

stalne uporabe (npr.) diskurza suverenosti namreč ni suverenosti, saj ta nima materialne osnove. S pisanjem o suverenosti, s sklicevanjem nanjo in javnim sprejemanjem koncepta se lahko, čeprav je videti, da je ravno obratno, suverena politična oblast šele vzpostavlja. Suverenost torej ne odraža nujno realnosti vrhovne avtoritete, temveč se le-ta poskuša skozi diskurz šele izgraditi ali z njo legitimirati. To velja tako za zgodovinske monarhične strukture kot za moderne države.

Diskurzi suverenosti so neločljivo povezani z ideologijami, hegemonijo in močjo, zato imajo politično funkcijo. Celo absolutno sprejeto mednarodno normo, s suverenostjo povezano "temeljno in trajno pravico naroda do samoodločbe", moramo razumeti v kontekstu odnosov moči; že zato, ker "ljudstvo ne more odločati, dokler nekdo ne odloči, kdo je ljudstvo" (Jennings, 1956: 55). Politično ideološki boji se torej prenašajo tudi na raven diskurzivnih praks, npr. prek intertekstualnosti, interdiskurzivnosti, hierarhije diskurzov itd. Ker diskurzi sledijo interesu, omejujejo pomene, preusmerjajo pozornost, potvarjajo, poenostavljajo, ponarejajo, banalizirajo, ustvarjajo videz ter izmišljajo realnost, ki naj bi jo zgolj predstavljali. Hkrati preusmerjajo razumsko logiko na čustveno raven. Takšni vzorci družbene konstrukcije so lahko kasneje konkretizirani v institucionalnih družbenih strukturah, saj ima diskurz, čeprav temelji na "nematerialnem" principu jezika, pomembno vlogo pri oblikovanju materialnih učinkov političnih procesov, npr. s tem ko usmerja materializacijo družbenih norm v pravne. V primeru suverenosti (na diskurzivni ravni) lahko to učinkuje tudi na generiranje suverene nacionalne države.

Diskurz in retorika suverenosti sta konstruktivna v smislu učinkovanja suverenosti. S ponavljanjem suverenosti naroda (ki še ni nujno niti suveren niti narod) in iz tega izhajajočih pravic se lahko oblikujeta narodna identiteta in mobilizacijski naboj, ki kasneje preraste v politični boj, ki omogoči nastanek suverene države. V primeru francoske revolucije se je s sklicevanjem na narod in takrat revolucionarno ljudsko suverenost¹⁶ le-ta šele samokonstituirala. S tem ko se je spreminjalo razumevanje suverenosti, so se spreminjali tudi njeni učinki. S pomočjo suverenosti se je vzpostavil sistem ustavnih demokracij, vladavine ljudstva, pravice do samoodločbe narodov, nastanka novih nacionalnih držav itd. Vsi ti (demokratski) prehodi so (vsaj delno) temeljili na suverenosti, iz katere so črpali svojo "pravico" in legitimnost. Zato je bilo najprej potrebno ustvariti "temelje suverenosti", ki so omogočili predstavniške projekte in dovolili državi, da se sklicuje na nek originalen vir resnice (najprej na boga, nato na ljudstvo). Biti država namreč ni odvisno

¹⁶ Montesquieu je o deljeni suverenosti razpravljal v *Duhu zakonov* (*De l'esprit des lois*) leta 1748, Jean-Jacques Rousseau pa v *Družbeni pogodbi* leta 1762. Oba veljata za ključna ideologa jakobincev, 16 let po smrti (1794) so Rousseauja celo razglasili za narodnega heroja (Damrosch, 2005).

samo od politične, temveč tudi od "simbolne reprezentacije", ki je temelj, na katerem se gradi politična skupnost in kasneje avtoriteta, katero ta skupnost legitimira (Weber, 1995). Če je suveren monarh včasih svojo legitimnost črpal neposredno od boga, jo je moral kasneje, v času razsvetljenstva, postopoma iz drugih, alternativnih virov; naravnega stanja, prava (ustave) ali ljudstva. Morgenthau (1948) pravilno ugotavlja, da je v hipotetičnih časih normalnosti, ko nista ogroženi obstoječa vladavina in njena zunanja ali notranja suverenost, le-ta nepomembna. "Najpomembnejša odgovornost za izvajanje politične avtoritete" v normalnih časih miruje in je komaj vidna v mreži ustavnih določil in pravnih norm (Morgenthau, 1948: 344). Ideja suverenosti bi bila, npr. v času vestfalske pogodbe (1648), povsem nepotrebna, v kolikor bi bile države resnično avtonomne in neodvisne. Politični diskurz suverenosti se torej razširi ravno v času njene ogroženosti, razmah diskurza pa je dober pokazatelj, da je predmet diskurza podvržen transformacijam.

Uporaba diskurza (npr. ljudske suverenosti) je pogosto obratno sorazmerna s stopnjo resnične suverenosti. Resnično suverena in demokratična sodobna država ne potrebuje nenehne legitimacije lastne suverenosti, medtem ko država, kateri le-tega primanjkuje, nenehno poudarja npr. oblast ljudstva, marsikatera že skozi ime države.¹⁷ Očitno je, da se suverenost ljudstva prikazuje kot "vitalna značilnost demokracije in je tista temeljna lastnost, ki jo loči od drugih političnih ureditev" (Christiano, 1996: 3). Zato je pogosto v središču političnega diskurza. Tudi na splošno velja, da pomagajo diskurzi "ustvarjati in ohranjati neenaka razmerja moči med družbenimi razredi, etničnimi skupnostmi, moškimi in ženskami itd." (Fairclough in Wodak, 1997: 258). Zaradi tega je treba razumevanje suverenosti iztrgati diskurzu naravnosti in ga namesto tega brati skozi analizo oblastih razmerij, razmerij moči in političnih praks. Zato konstruktivisti zagovarjajo skepticizem in posvečajo pozornost "hegemonskim konceptom suverenosti" (Weber, 1995).

Suverenost ni koncept, ki bi ga morali jemati dobesedno (tudi zato, ker nikoli v zgodovini ni bil absoluten). Že od začetka je izhajal iz ideoloških konstruktov arbitrarnega pomena, npr. "božje pravice", "naravnega stanja", "naravnega zakona" ali "družbene pogodbe", ki so nedoločljivi, nedefinirani in mitologizirani pojmi z religiozno logiko predstavljanja realnosti (kot npr. prosti trg, nevidna roka ali izvirni greh). Tudi koncepti moderne države so "sekularizirani teološki koncepti", saj politična teorija naslavlja moderno državo in suverenost na podoben način kot teologija boga (Schmitt, 1985: 36). Če bi suverenost jemali dobesedno, bi naleteli na paradoks, saj

¹⁷ V celotnem uradnem imenu države uporabljata pridevnik "ljudska" samo Kitajska in Bangladeš, pridevnik "demokratični" uporabljajo Kongo, Etiopija, Nepal, Sao Tome in Principe, Vzhodni Timor in Šrilanka, oboje skupaj pa Laos, Severna Koreja in Alžirija.

bi pomenila ravno nasprotno od tega, kar se javno predstavlja kot njeno bistvo. Zunanja suverenost v končni fazi predpostavlja absolutno in končno avtonomijo, ki jo lahko zagotovi le svetovna država, onkraj katere ni drugih suverenov. Notranja suverenost pa vodi v absolutno oblast nad političnim telesom, torej v centralizirano totalitarizacijo, in ne v demokratični pluralizem. Paradoksov je več: da je lahko zavladal suveren (npr. ljudstvo v odcepitvenih vojnah ali revolucijah), se je moral postaviti zunaj pravne ureditve in jo podvreči ponovni presoji. O tem govori npr. Schmitt (1985), ko pravi, da je suveren tisti, ki lahko odloča o izjemah oz. izjemnih razmerah. Ker je ogrožen npr. pravni red, ga suveren (ljudstvo, vladar,¹⁸ proletariat, narod, "führer" itd.) obide. Takšna sprememba zakonov pomeni, da se suveren postavi zunaj zakona (nelegalna legitimnost). Hkrati pa ta suveren vzpostavi nov red in razglasi, da ne obstaja nič izven tega zakona, saj mora, da se lahko politično legitimira, tudi spoštovati sam ta zakon. To pa hkrati omeji njegovo suverenost. Pride do situacije, ko je suveren hkrati zunaj (nad) in znotraj zakona (Agamben, 1998).

Suverenost zaznamujejo inherentna arbitrarnost, protislovnost in nekonistentnost uporabe, ki jo vedno definira interes in je argumentirana s pozicije moči. Suverenost je konceptualno fluidna, njen pomen se stalno spreminja. Vedno se pojavljajo nove definicije in teorije, tako za evidentiranje in opravičevanje trenutnega stanja ali za vzpostavljanje ali opravičevanje prihodnjega želenega stanja. Suverenost je tako ideološki konstrukt, diskurz in mehanizem ideološkega aparata države. Na to nakazuje že protislovno (in obratno sorazmerno) dejstvo, da suverenost v resnici pomeni zelo malo, uporablja pa se zelo pogosto. Tudi njena navidezna naravnost (neideološkost) je dokaz njene ideološkosti. Na to kaže tudi proces reprodukcije. Suverenost se ohranja in prenaša z reprodukcijo družbenih praks (tudi simbolov, mitov, vrednot, metafor, norm itd.), ki so vključene v legitimacijo določene časovno-prostorske oblike države. Temelji na praksah, ki odsevajo v družbenih normah in se lahko materializirajo v pravne norme. Na vzpostavitev družbenih praks in norm ima velik vpliv socializacija v širšem, institucionalnem smislu, na katero pa ima odločujoč vpliv država – prek šolskega sistema, medijev, državnih simbolov, mitov, uradne zgodovine itd. Če so v končni instanci politične institucije odraz družbenih norm in praks, velja tudi obratno: tudi politične institucije imajo velik vpliv na same družbene prakse in družbene norme (spomnimo se npr. na evidenten primer nacistične ali cerkvene indoktrinacije). Imajo tudi vpliv na materializacijo teh norm v pravne norme (zakonodajna funkcija države). Država torej prek

¹⁸ Machiavelli (1966: 27) v *Vladarju*: "Dobro uporabljene okrutnosti so tiste, ki jih narediš vse hkrati, iz potrebe, da si zavaruješ državo, potem pa ne vztrajaš pri njih, ampak jih spremeniš v največji možni meri v prid za podložnike."

ideoloških instrumentov reproducira samo sebe, še posebej s koncepti (kot je npr. suverenost), ki so z njo neposredno pomensko, konceptualno in ideološko povezani.

Zaradi vsega tega bi bilo bolje, še posebej takrat, ko želimo pokazati na ideološke vpetosti koncepta suverenosti, uporabljati pojem suverenizem¹⁹. Končnica "izem" namreč nakazuje na proces, doktrino in ideologijo, pri čemer suverenizem v tem primeru nastopa kot podporna ideologija, ki se aplicira strateško in instrumentalno. Je prilagodljiva in upogljiva, kot npr. liberalizem, in univerzalno aplikativna, kot npr. nacionalizem. Predlaga (ideološke) cilje, npr. želeno družbeno ureditev ter metode za doseg te ciljev. Vendar vedno na arbitraren način, odvisno od družbenih okoliščin in kontekstualne povezanosti z drugimi političnimi ideologijami.

Sklep

Suverenost je eden izmed ključnih politoloških konceptov. Definira tako moderno nacionalno državo kot meddržavni sistem, demokracijo, globalizacijo itd. Soočamo se z inflacijo javnopolitičnih in znanstvenih diskurzov suverenosti, ne glede na njeno izrazito konceptualno nekonsistentnost. Prevladujejo definicije, vezane na oblast in teritorij, ne glede na to, da je predpostavljena absolutna oblast, še posebej ljudstva, na določenem ozemlju le imaginarna. Tudi mednarodna in pravna suverenost sta relativna koncepta. Ob postmodernih političnih omejitvah dejanske suverenosti državo omejujejo tudi ekonomske sile, ki spremljajo vsakokratne politične transformacije (suverenosti). Suverenost je zato proces in diskurz, ki ne odraža realnosti, temveč jo predvsem konstruira (ali reproducira). To je razvidno tudi iz njenih mnogih preobrazb in prilagoditev v preteklosti.

Temelji na (zgodovinsko) formiranih idejah, družbenih praksah in normah, ki so se prek socializacije razširile s pomočjo javnega in političnega (tudi znanstvenega) diskurza. Okrepljene družbene norme so se materializirale in konkretizirale v pravne norme suverenosti. Čeprav je koncept suverenosti vzklik iz konkretnih zgodovinskih interesov, okoliščin, praks in teorij, se je skozi socializacijo in institucionalizacijo okrepil do te mere, da je postal stabilna družbena norma, ki ima konstanten in institucionaliziran povraten vpliv na ta isti socializacijski proces. Tudi s pomočjo relevantnih družbenih skupin (elit), ki so odločujoče krepile in usmerjale pomene, ideologije in iz njih izhajajoče diskurze. Kot ostali družbeni konstrukti je namreč podvržena spremenljivim interpretacijam, ki odražajo družbene in politične spremembe, spremembe moči, interesov, ideologij itd. Najvidnejše spremembe

¹⁹ Končnica izhaja iz grške *-ismos*, tudi latinske *-ismus*, francoske *-isme* ali nemške *-ismus*. Uporablja se za oblikovanje samostalnikov, ki opisujejo dejanje, stanje ali doktrino, gibanje ali ideologijo.

se tako odvijajo v času najbolj intenzivnih političnih transformacij, npr. v času revolucij ali vojn. Je torej oblika moči, ki kroži v družbenem polju in je podvržena bojem za monopolizacijo pomena.

Zaradi odvisnosti od družbeno-političnih okoliščin je koncept suverenosti vedno začasen; moderna definicija suverenosti je tako tista, ki zaobema lastnosti moderne politične skupnosti. Tako kot suverenost definira sodobne države, sodobna država definira sam koncept sodobne suverenosti. Nosi močan mobilizacijski moment in je učinkovit ideološki mehanizem. Je fluiden in abstrakten koncept – podobno kot koncepti, ki jih pomaga definirati. Je odsev družbeno-političnih in ideoloških bojev, razmerij moči, je politična praksa. Suverenost ni večna ali nespremenljiva ontološka realnost ter objektivna norma in vrednota. Tako kot skupnost, na katero se nanaša, “ni naravno dana, temveč ustvarjena in konstituirana skozi govorno dejanje” (Weber, 1995: 7). Hkrati jo moramo razumeti kot idealni model modernih političnih razmerij moči, ki ne bo nikdar prevzel praktične politične oblike (Weber, 1995: 29). Zato je potrebno razumevanje suverenosti odmakniti od predpostavk resničnosti, naravnosti, večnosti, nespremenljivosti, absolutnosti, trdnosti, obstojnosti, nevtralnosti, ljudskosti, nacionalnosti itd. in ga namesto tega vključiti v analizo oblastih razmerij, razmerij moči in političnih praks, ideologij in diskurzov.

Ta prispevek je poskušal opozoriti na dimenzije suverenosti, ki so mnogokrat zapostavljene ali umanjajo v političnih in znanstvenih razpravah. Tudi v okoliščinah sodobnih družbenih sprememb (npr. globalizacije) potekajo, ob bolj ali manj spontanah družbenih transformacijah (identitet, norm, prostora, časa itd.), novi boji na ideološki ravni. Eden izmed teh je tudi boj za monopolizacijo pomena suverenosti, npr. sodobnega koncepta deljene suverenosti na ravni EU, s katerim se opravičuje odtekanje državne (nacionalne), predvsem pa ljudske odločevalske moči. Lahko bi tudi rekli, da smo priča transformaciji nacionalne suverenosti, v veliki meri s pomočjo nadnacionalne suverenosti – tako na materialni (samostojnost, demokratičnost) kot na simbolni ravni. To je logično, saj je suverenost “prepustna struktura”, ki je nenehno izpostavljena “mobilnim učinkom prakse” (Doty, 1997). Dokaz za resničnost in intenzivnost teh procesov je že sam obseg rekonceptualizacij in diskurzov suverenosti, ki so do sedaj vedno spremljali korenite družbeno-politične spremembe. Vseeno inflacija znanstvenega ali/in političnega diskurza suverenosti ne pripomore k boljšemu razumevanju teh procesov, saj je tudi ta derivat teh istih ideoloških sil, ki naj bi spreminjale svet ali se tem spremembam upirale. Po eni strani se ohranja nacionalističen diskurz suverenosti, ki je posledica “ogroženosti” nacionalne politične oblasti, po drugi strani pa se po načelu zamenjave ideologije z ideologijo vzporedno krepi globalističen diskurz (npr. deljena nadnacionalna suverenost), ki je posledica (in vzrok) postmoderne državnosti, “neomedievalizma”

(Hooghe in Marks, 2001; Bull, 1995), imperija (Hardt in Negri, 2000: xi) itd. Dihotomija je primerljiva z bojem številnih zgodovinskih "starih" in "novih" družbenih struktur, pri čemer so se očitno zamenjale pozicije.

Čeprav je zaradi družbene konstrukcije (fluidnost), normativne vpetosti in reprodukcije skozi socializacijo (trdnost) težko napovedati prihodnji razvoj pomenov in konceptov suverenosti, je vsaj nekaj predvidljivo. Namreč obstojnost samega diskurza. "Čeprav so se bistveno spremenila pravila in družbeni pomeni suverenosti, je diskurz suverenosti še vedno pomemben del mednarodnega prava in politike" (Werner in De Wilde, 2001: 296). Glede na svojo ideološko in diskurzivno moč, družbeno vpetost, pa tudi na sodobno ekonomsko-politično dogajanje ni razloga, da bi verjeli, da se bo v bližnji prihodnosti diskurz suverenosti umaknil iz javnega prostora. Potreba po ohranjanju suverenosti se izraža v njeni nenehni reciklaži. Je koncept, ki prosi, da bi bil izposojen in da bi mu pripisali nov pomen in uporabo. Je "absolutističen koncept", kot človekove pravice, pri katerih se le-te postavljajo nad vse ostalo. "Suverenost se uporablja, ker omogoča tistemu, ki ga uporablja, retorično prednost" (Rakove, 1998: 57). Za to je logično, da je Maritain že sredi 20. stoletja menil, da bi se "morala politična filozofija znebiti pojma suverenosti, kot tudi samega koncepta, saj je neločljivo napačen in zavajajoč" (Maritain, 1951: 29–30).

S tem se je izkristaliziral tudi odgovor na ključno vprašanje: zakaj je suverenost, navkljub svoji vsesplošni relativnosti, konceptualni fluidnosti, razlagalni omejenosti ter diskurzivni upogljivosti (še) vedno aktualna, aplikativna in rabljena? Odgovor je enostaven: ravno zato. Suverenost je vedno aktualna zaradi svoje vsesplošne relativnosti, konceptualne fluidnosti, razlagalne omejenosti ter diskurzivne upogljivosti.

Koncept (in pojem) suverenosti je diskurzivno orodje, ki pomaga vzpostavljati politično realnost. Je družbeno-politični konstrukt, ki ga je treba obravnavati s previdnostjo, predvsem v primeru definiranja drugih procesov. Zato je smiselno govoriti tudi o diskurzu ali ideologiji suverenizma. Ne zato, ker bi s tem našli njen ultimativni pomen, temveč zato, da bi razumeli, da le ta ne obstaja.

LITERATURA

- Agamben, Giorgio (1998): *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Anderson, Benedict (1983): *Imagined communities*. London: Verso.
- Bailyn, Bernard (1967): *The Ideological Origins of the American Revolution*. Cambridge: Belknap.
- Barkan, Joshua (2013): *Corporate Sovereignty: Law and Government under Capitalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bartelson, Jens (1995): *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Beck, Ulrich (2000): The cosmopolitan perspective: sociology of the second age of modernity. *The British Journal of Sociology* 51 (1): 79–105.
- Bodin, Jean (1576/1955): *Six Books of the Commonwealth*. Oxford: Basil Blackwell.
- Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society*. New York: Macmillan Press.
- Cassen, Bernard (2012): Intervju. *Mladina Intervju*, 2. 7. 2012.
- Christiano, Thomas (1996): *The Rule of Many: Fundamental Issues in Democratic Theory*. Boulder: Westview.
- Damrosch, Leo (2005): *Jean-Jacques Rousseau: Restless Genius*. New York: Houghton Mifflin.
- Davies, William (2014): *The limits of neoliberalism: Authority, sovereignty and the logic of competition*. London: SAGE Publications.
- Del Mar, Alexander (1885): *A History of Money in Ancient Countries*. New York: Burt Franklin.
- Diamond, Irene in Lee Quinby (1988): *Feminism and Foucault: Reflections on Resistance*. Boston: Northeastern University Press.
- Doty, Roxanne (1997): *Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematic in International Relations Theory*. *European Journal of International Relations* 5 (2): 225–54.
- Elden, Stuart (2011): *Territory without Borders*. *Harvard International Review*. Dostopno prek <http://hir.harvard.edu/territory-without-borders>, 20. 6. 2015.
- Evropska komisija (2006): *Kako deluje Evropska unija: Vodnik po institucijah EU*. Luxembourg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.
- Fairclough, Norman in Ruth Wodak (1997): *Critical Discourse Analysis. V: Teun Van Dijk (ur.), Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, 258–84. London: Sage.
- Foucault, Michel (2007): *Security, Territory, Population: Lectures at the College de France, 1977–1978*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Fowler, Michael in Julie Bunck (1995): *Law, Power, and the Sovereign State: The evolution and application of the concept of sovereignty*. University Park, PA: Penn State University Press.
- Franklin, Julian H. (2009): *Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frankowski, Pawel (2007): *Liquid sovereignty in the post-modern world order*. Torino: Sixth Pan-European Conference Standing Group on International Relations. Dostopno prek http://www.eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/turin/FRANKOWSKI-Liquid%20Sovereignty_Frankowski.pdf, 20. 6. 2015.
- Gallie, Walter B. (1956): *Essentially Contested Concepts*. *Proceedings of the Aristotelian Society* 56: 167–98.
- Gasiorowski, Mark J. (1996): *An Overview of the Political Regime Change Dataset*. *Comparative Political Studies* 29 (4): 469–83.
- George, Jim (1994): *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*. Boulder: Lynne Rienner.
- Giddnes, Anthony (1985): *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.

- Grant, David, Cynthia Hardy, Linda L. Putnam in Clifford Oswick (2004): Sage Handbook of Organizational Discourse. London: Sage.
- Hall, Stuart (1997): Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. London: Sage.
- Hardt, Michael in Antonio Negri (2000): Empire. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hirsch, Fred (1969): Money international. New York: Doubleday & Co.
- Hooghe, Liesbet in Gary Marks (2001): Multi-level governance and European Integration. Lanham: Rowman & Littlefield.
- James, Alan (1999): The Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society. Political Studies 47 (3): 457–73.
- Jennings, Ivor (1956): The Approach to Self-Government. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kantorowicz, Ernst (1957): The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O. (2003): Sovereignty in International Society. V: David Held in Anthony G. McGrew (ur.), The global transformations reader: an introduction to the globalization debate, 147–161. London: Wiley-Blackwell.
- Kosłowski, Rey (1999): Constructivist Approach to Understanding the European Union as a Federal Polity. Journal of European Public Policy 6 (4): 561–78.
- Krasner, Stephen D. (1999a): Rethinking the Nation-State: The Many Meanings of Sovereignty. Princeton: Princeton University Press.
- (1999b): Sovereignty: Organized Hypocrisy. Princeton: Princeton University Press.
- Lord, John (2004): Beacon Lights of History, Vol. IX. Dostopno prek <http://www.gutenberg.org/files/10640/10640-h/10640-h.htm>, 20. 6. 2015.
- Liotard, Jean-Francois (1984): The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Malteški red (2015): Najpogostejša vprašanja. Dostopno prek <http://www.malteškired.si/smvr/najpogostejša-vprasanja-faq/>, 5. 7. 2015.
- Maritain, Jacques (1951): Man and the State. Chicago: University of Chicago Press.
- Marks, Gary (1993): Structural Policy and Multi-level Governance. V: Alan W. Cafruny in Glenda G. Rosenthal (ur.), The State of the European Community: The Maastricht Debates and Beyond, 391–411. Boulder: Lynne Rienner.
- Marshall, Monty G. in Keith Jagers (2004): Polity IV Project: Political regime characteristics and transitions, 1800–1999. Dostopno prek <http://www.systemicpeace.org/polityproject.html>, 20. 6. 2015.
- Morgenthau, Hans (1948): Politics Among Nations. New York: Knopf.
- Mundell, Robert A. (1997): Money and the sovereignty of the state. International Economic Association Conference, Trento, 7. 9. 1997.
- Rakove, Jack (1998): Making a Hash of Sovereignty. Dostopno prek http://www.greenbag.org/v2n1/v2n1_articles_rakove.pdf, 20. 6. 2015.
- Rigueira, Paulo (2009): Towards a Critical Constructivist Approach to Sovereignty. University of Bath.

- Ringmar, Erik (2008): *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitt, Carl (1985): *Political theology*. Cambridge: MIT press.
- Sire, Henry J. A. (1994): *The Knights of Malta*. New Haven: Yale University Press.
- The Transnational Institute (2014): *State of Power 2014*. Dostopno prek <http://www.tni.org/stateofpower2014>, 17. 9. 2015.
- Vanhanen, Tatu (2000): *A New Dataset for Measuring Democracy, 1810–1998*. *Journal of Peace Research* 37 (2): 251–65.
- Waever, Ole (1995): *Identity, Integration and Security: Solving the Sovereignty Puzzle*. *Journal of International Affairs* 48 (2): 389–431.
- Walker, Edward W. (2003): *Dissolution: Sovereignty and the breakup of the Soviet Union*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Walker, Rob B. J. (1993): *Inside/outside: international relations as political theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, Immanuel (1999): *States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transition*. V: David A. Smith, Dorothy J. Solinger in Steven C. Topik (ur.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, 20–33. London: Routledge.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. London: McGraw-Hill.
- Weber, Cynthia (1995): *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and the Symbolic Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werner, Wouter G. in Jaap H. De Wilde (2001): *The Endurance of Sovereignty*. *European Journal of International Relations* 7 (3): 283–313.
- Wight, Martin (1991): *International Theory: The Three Traditions*. Leicester: Leicester University Press.
- Zaum, Dominik (2007): *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*. Oxford: Oxford University Press.
- Zick, Timothy (2005): *Are the States Sovereign?* *Washington University Law Review*, 83(1). Dostopno prek <http://ssrn.com/abstract=651381>, 20. 6. 2015.

Matevž KOKOL, Jernej PIKALO:

SOVEREIGNISM AS A DECONSTRUCTION OF SOVEREIGNTY

Teorija in praksa, Ljubljana 2015, Vol. LII, No. 6, pg. 1077–1098

Sovereignty is one of the central political concepts that is important for understanding other political concepts. Its meaning is neither stable nor static, but depends upon contexts, the socio-political circumstances of any given historical moment as well as in- and extra-discursive elements. The article seeks to show the historical change and adaptability of the concept of sovereignty and questions its claim to be absolute. It focuses on the relationship between the concept of the state and sovereignty. It refutes the trans-historical understanding of the concept and argues for a conceptual novelty called sovereignty.

Keywords: sovereignty, sovereignty, history of political ideas, globalisation, state, deconstruction, discourse

Tibor RUTAR: HISTORICAL SOCIOLOGY'S AHISTORICISM:

ADAM SMITH AND HIS LEGACY

Teorija in praksa, Ljubljana 2015, Vol. LII, No. 6, pg. 1099–1118

Historical sociology of a Weberian, Marxist, Durkheimian or some other bent has, from the start, implicitly followed the view of Adam Smith according to which the perennial expansion of market opportunities, the consolidation of urban centres and the rise of a bourgeois class, the deepening division of labour or the accumulation of wealth was bound up in some fundamental, quasi-automatic way with the development of human history in general, and the historic transition from the pre-modern, pre-capitalist period to the modern, capitalist period in particular. In the article, we show that in the light of some recent developments in contemporary historiography this view is both theoretically and empirically very problematic. What is more, we examine how the mentioned Smithian presuppositions lead to market or technological determinism, teleology and trans-historicity.

Keywords: ahistoricism, historical sociology, Adam Smith, Karl Marx, Robert Brenner, Marxism